

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 574

מסכת סנהדרין ק' - ק"ו

בס"ד, י' סיון תש"ע

השבוע בגליון

- ◆ ללוות נכרי לקבורה
- ◆ כתיבת חידושי תורה בעט מתכת
- ◆ כתיבת תפילין ומזוזות
- ◆ ה"חלאל" של יהודי תימן
- ◆ מתי אין צריך לומר דברים בשם אומנם
- ◆ השינוי שחל בעקבות הדפסת ספרים

- ◆ היש לנכרי חלק לעולם הבא?
- ◆ נכרי חסיד אומות העולם
- ◆ אמירת קדיש על אב נכרי

- ◆ מה היא הקולא של ספק ברכות להקל?
- ◆ "סב"ל"
- ◆ גלגולי נשמות
- ◆ "צדיק ורע לו", מדוע?
- ◆ המנועות מברכת "הגומל" מחשב לגלגול נשמה
- ◆ תינוק שקרא "שמע ישראל"

דף קב/א כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה

מה היא הקולא של ספק ברכות להקל?

"אמר רב חנינא בר פפא, כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל". מה עניין כנסת ישראל לאכילה בלא ברכה? רבינו בחיי (דברים ח/ז) מבאר שהקב"ה הוא מקור כל הברכות, ואם כן התועלת בברכת האדם אינה צורך גבוה אלא צורך הדיוט. לפיכך, כאשר אדם מברך בטרם אכילתו, הרי הוא מעיד בכך על השגחת הקב"ה המכין מזון לכל בריותיו כדי שיחיו, ובזכותם התבואה והפירות מתברכים ומתרבים. ואילו הנהנה ואינו מברך, גורם, כביכול, למיעוט השגחה, וכתוצאה מכך מתמעט יכול הפירות והמזון בעולם. לפיכך, "כאילו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל..."

"סב"ל": ידוע לכל הכלל הנוהג בהלכות ברכות, והמכונה "סב"ל" בפי הפוסקים - ספק ברכות להקל. בטרם נרד לפרטיו של כלל זה נציין כי הוא אינו מופיע בתלמוד, כי אם בראשונים.

אף על פי שמלשון הכלל "ספק ברכות להקל" משמע כי יש לנהוג לקולא, נחלקו ראשונים בהלכה זו. לדעת הרמב"ם (הל' ברכות פ"ד הל' ב') אדם שמסתפק אם כבר בירך "המוציא לחם מן הארץ" אינו צריך לחזור ולברך, מפני שברכה זו אינה מן התורה כי אם מדרבנן וספק דרבנן לקולא.

לעומת זאת, לדעת ר"י (ברכות יב/א תוד"ה "לא לאתויי חמרא"), המסתפק אם בירך "המוציא לחם מן הארץ" או לאו, חייב לברך בטרם אכילתו. האם הוא חולק על הכלל שספק ברכות להקל? הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל בהגהותיו על הש"ס (שם) מפנה את הלומד לחידושי המהרש"א המבאר, כי ר"י אינו חולק על כלל זה ש"ספק ברכות להקל", אלא שיש להבדיל בין ברכת המצוות לברכת הנהנין. שכן, אמנם, כאשר מתעורר ספק בברכת המצוות, יש לקיים את המצווה ללא ברכה, אולם כמובא בסוגייתנו ובמקומות אחרים בש"ס, אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. מעתה, המסתפק לגבי ברכת הנהנין אם בירך אם לאו, אינו רשאי לאכול, שהרי מספק אסור לגזול. לפיכך, אין ברכתנו נחשבת ברכה לבטלה, משום שהוא נזקק לה כדי שיוכל לאכול את לחמו.

דבר העורך

דפים של דמעות

מעשה מופלא סיפר הגאון רבי אברהם קלמנוביץ' זצ"ל, ממייסדי עולם התורה ביבשת אמריקה, לתלמידי ישיבת מיר בארצות הברית.

כה סיפר: מעשה זה אירע באבי זקני, רבי אשר קלמנוביץ' זצ"ל. ירא אלוקים מרבים היה סבי זה, בקי בש"ס ופוסקים. אמנם זכה לגדולתה של תורה, אך גדולה של ממון לא נפסקה עליו משמים וכל ימיו חי בדחקות ובצמצום. אף על פי כן הוא מעולם לא הוגיע את מוחו בטרודות של "וכי תאמרו מה נאכל" אלא נתן את כל מעייניו בתורה ובמצוותיה.

בן קטן היה לו לרבי אשר. "ליבליה". כאשר זכה להוביל את ליבליה "לחידר", היה זה יום שכולו שמחה ובלילה לא ירדה שינה על עיניו. גם רעייתו הצדקנית לא הניחה תנומה לעפעפיה ומידי פעם פלטה אנחת התרגשות ותפילה: "או! מחר ליבליה הולך לחידר".

על ההתרגשות העפילו ושגבו האושר והשמחה ששררו בבית בהגיע הודעה מבית המלמד: "נא לשלוח עם ליבליה גמרא בבא מציעא בתחילת השבוע הבא!" רבי אשר ורעייתו לא היו מסוגלים לאצור את השמחה בליבם. וכי דבר קטן הוא? "ליבליה מתחילת הלמוד גמרא בבא מציעא!" מנגד ריחפה בחלל הבית מצוקתם של בני הזוג שלא ידעו את נפשם מהיכן יקחו את הכסף הדרוש לקניית הגמרא, שכן זה ימים רבים לא נמצאה בבית פרוטה לפרטה.

עילוי נשמת

ר' אהוד (אודי) סגל ז"ל
בן יבדלחט"א ר' מנחם סגל הי"ו
נלב"ע י"ג בסיון תשס"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

מרת שיינדל ז'יטניצקי ע"ה
ב"ר מרדכי ז"ל
נלב"ע י"ב בסיון ה'תשס"ד

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו בני המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר חיים הנטר ז"ל
ב"ר דוד הלוי ז"ל
נלב"ע ט"ו בסיון תשכ"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת

מרת רבקה גרטלר ע"ה ב"ר ישראל ז"ל

נלב"ע ל' בסיון תשס"ח תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

להלכה נפסק כדעת הראשונים, ש"ספק ברכות להקל" נאמר גם לגבי ברכות הנהנין ("שולחן ערוך" או"ח סי' קס"ז סעי' ט' וסי' ר"ט סעי' ג'), אך סברתו של ר"י, שמאחר שאין ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה אין לאכול מאכל שאי אפשר לברך עליו, לא נדחתה לגמרי והיא משמשת כבסיס להלכה הבאה.

נפסק להלכה (עיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' קע"ד סעי' ד' וסעי' ז) שהעומד במצב של ספק ברכה ובאפשרותו לגרום לעצמו חיוב מחדש וודאי בברכה זו, יעשה זאת. כגון: המתעתד לשתות מים ואינו זוכר אם בירך כבר "שהכל נהיה בדברו" אם לאו, ייצא מביתו ויגרום "הפסק" בין ברכתו הראשונה לשתיתו לאחר מכן, וכך יתחייב מחדש בברכה באופן מוחלט. לכאורה, בכך הוא גורם לעצמו לברך "ברכה שאינה צריכה". אולם, מאחר שלפני יציאתו מביתו הוא היה במצב של "ספק נהנה מן העולם הזה בלא ברכה", אין יציאתו מביתו נחשבת כפעולה הגורמת לברכה שאינה צריכה, שהרי הוא זקוק לה כדי שלא ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה [דין זה קיים גם בספק ברכת המצות, משום שעדיף לקיים מצווה עם ברכה. עיי' ספר "זוהר הברכה", בירור הלכה סי' כ"ט].

מובן מאליו, כי אדם שיכול להיפטר מן הספק על ידי שמיעת הברכה מאדם אחר שיוציאו ידי חובתו, עליו לעשות כן, ולא יסמוך על הכלל "ספק ברכות להקל" ("משנה ברורה" סי' קס"ז ס"ק מ"ט). לקראת סיום ראוי להדגיש כי "ספק ברכות להקל" מתייחס לאדם שנקלע לספק, אך לכתחילה לא יכניס אדם את עצמו לספק ברכה. וכגון: הרוצה לשתות כמות מים, והוא מסתפק אם יש בה שיעור המחייב ברכה אחרונה, יוסיף מעט מים כדי להתחייב בברכה וודאית, ולא יכניס את עצמו למצב של ספק ועל ידי כך ייפטר מן הברכה מחמת הספק ("שולחן ערוך" סי' ר"י סעי' א'. ע"ע "זוהר הברכה" שם סי' ל').

כאמור, האוכל בלא ברכה, לא זו בלבד שלא קיים מצווה, אלא אף עבר על איסור. לפיכך פסק ה"משנה ברורה" (סי' ס"ב ס"ק ט') שאסור לאדם לשתות בבית המרחץ במקום שבו לא ניתן לברך, שכן, אילו היתה הברכה מצווה בלבד, מותר היה לו לשתות שם, מאחר שלא ניתן לקיים את המצווה במקום זה. אולם, מאחר שהשותה במקום זה גם עובר על איסור - אין לשתות בבית המרחץ.

דף קה/א הוא בעור הוא כושן רשעים הוא לבן הארמי

גלגולי נשמות

עוד מימי קדם נושא גלגול נשמות, השייך לענף הקבלה, ריתק אליו בני אדם מכל המגזרים. רבי לוי בן חביב (שו"ת מהרלב"ח סי' ח') מציין "כי בעוונותי עדיין לא זכיתי לחכמה הזאת, יען כי לא ניתן לאדם רשות להבין בה מעצמו ולחקור עליה, אלא כשמה כן היא, שצריך שיקבל אותה מרב שקבל גם הוא". הוא מוסיף ומתאר את הדעות בנושא זה, וחותם: "יש כת אחרת גדולה מאד מחכמי ישראל המאמינים, וכולם כתבו עליה כי היא אמונה אמיתית ועיקר מעיקרי התורה... וכולנו אנחנו מחוייבים לשמוע דברי אלו האחרונים, ולהאמין האמונה הזאת בלי שום פקפוק וספק כלל".

"צדיק ורע לו", מדוע? רמב"ן (בפירושו לספר איוב פ' ל"ג) אף מרמז כי "צדיק ורע לו", המהווה את הציר עליו נסוב ספר איוב ובו דנו גדולי הדורות, נעוץ בעובדה שלגלגוליו הקודמים של הצדיק יש השפעה רבה על מצבו בגלגולו הנוכחי (עיי' כתבי הרמב"ן ח"א עמ' ק"א ועיי' שו"ת "תורה לשמה" סי' תנ"ח).

גלגולה של נשמה: ראיה מעניינת לתורת הגלגולים הוכיחו מסוגייתנו. גמרתנו אומרת: "הוא בעור, הוא כושן רשעים, הוא לבן הארמי". כלומר: לבן הארמי, בעור אבי בלעם וכושן רשעתיים [מלך ארם, ששעבד את ישראל בימי שפוט השופטים, ראה שופטים ג/ח] הם אדם אחד, שכינויו השתנו לפי המאורעות שהשתתף בהן.

הכי כן? חותנו של יעקב אבינו ע"ה האריך ימים עד ימי שפוט השופטים? אין זאת, מבארים יעב"ץ ו"זקוקין דנורא" (מובא ב"עץ יוסף" כאן), אלא שנשמתו של לבן הארמי שבה והתגלגלה בבעור אבי בלעם ובכושן רשעתיים.

דור הולך ודור בא: רמז נאה לתורת הגלגולים מציין רבי יוסף חיים בספרו "תורה לשמה" (שם), מדברי שלמה המלך (קהלת א/ד) "דור הלך ודור בא". לכאורה, היה עליו לומר, דור בא ודור הולך. אלא, לפי שנשמות הדור הבא התגלגלו אליו מן הדור הקודם, לכן, תחילה דור הולך, ובנשמותיהם מגיע הדור בא...

בעל "ערבי נחל" (פ' ניצבים) עוסק בשאלה מעניינת. מדוע מלך שלמה המלך על כל העולם כולו ואף על החי ועל הצומח (עיי' תרגום שני על מגילת אסתר, פ"א), בעוד דוד אביו, ואף משה רבינו, לא מלכו אלא על ישראל בלבד? אין זאת, הוא כותב, אלא משום שעד לתקופת שלמה המלך, קיננה נשמה חדשה בכל יהודי שנולד. אולם מתקופתו ואילך, החלו הנשמות להתגלגל ולבוא שנית לעולם הזה, וכך אירע שנשמות ישראל התגלגלו גם בקרב נכרים ואף בגופם של בעלי חיים וגם בצמחים וכדומה. מאחר שהובטח לשלמה המלך שימלוך על כל ישראל, נוצר צורך להמליכו על כל העולם, כדי שגם אותם גלגולים יהיו נתונים למרותו.

המנועות מברכת "הגומל" מחשש לגלגול נשמה: מעניין לציין השלכה הלכתית הנובעת מתורת הגלגולים. מהר"ם מינץ (שו"ת סי' י"ד) פסק, שאב אינו רשאי לברך "הגומל לחייבים טובות" לאחר שבנו הקטן החלים ממחלה, זאת, למרות שבנים לוקים בעוונות אביהם [ומשום כך מברכים "ברוך שפטרני מעונשו"], מאחר שיתכן שהבן לקה עקב דברים שאירעו עמו בגלגולו הקודם, ואביו אינו "חייב" במקרה זה.

עם בוקר השכים רבי אשר, ולאחר תפילת שחרית מיהר בצעדים עלזים אל חנותו של ר' אהרן. לקנות לילב'ה גמרא, כשבמתחתו צרור מטבעות קטן. חנותו של ר' אהרן היתה חנות הספרים היחידה, ואף היא, כל 'חנותו' לא היתה אלא ארגז ובו כמה ספרים וחצאי ספרים שהיה קונה ומוכר ברווח מועט.

צעד רבי אשר אל ביתו של ר' אהרן כשבליבו מתנגנים המילים "ליב'ה - מתחיל - ללמוד - גמרא - בבא-מציעא, אי ליב'ה...". אושר עילאי. משכנס רבי אשר ל"חנותו" של ר' אהרן רואה הוא להפתעתו את אשתו אוהזת בידה כרך גדול מש"ס ויולא שהאותיות המוזהבות המוטבעות בחזיתו, שידעו ימים יפים יותר, מכריות כי אוגד הוא בתוכו את מסכת בבא מציעא.

"את קונה לילב'ה גמרא?" קרא בפליאה, "הרי אין לנו אפילו את הכסף הדרוש לשלם לחלבן, מהיכן השגת מעות כה רבות?". והיא הצדקנית השיבה לו: "אתה וודאי זוכר את הצעף היפה שקיבלת מאמך, זכרה לברכה, לרגל נישואינו. היום, השכם בבוקר כשאתה שמת את פעמיך לבית הכנסת, הזדדוית אל אחת ממכרות, היא קנתה ממני את הצעף והרי לך התשובה מניין לי כסף. אבל אמור לי נא, מהיכן לך יש כסף?". "מכרת את השעון שקיבלתי לנישואי", השיב בפשטות. "הרי עלי מטלת מצוות ולמדתם אותם את בניכם". היא לא הסכימה לוותר בקלות והשיבה בביישנות: גם זכותי היא זו, וכי לא נאמר "אל תיטוש תורת אמך"? שעה קלה עמדו השניים והתדיינו ביניהם, זה אומר שעליו לקנות את הגמרא וזו אומרת כי עליה לקנותה, ושניהם מסיימים כל טענה וטענה במשפט המופלא: "שהרי ליב'ה מתחיל ללמוד גמרא בבא מציעא".

המוכר ר' אהרן עמד מן הצד והביט בהשתאות במחזה המופלא עד שניער והציע 'יוזמת שלום: "אולי חצי שלם רבי אשר וחצי תשלם הרבנית". הצעלה התקבלה ברוב אושר.

ברם, עדיין לא באו כל הדברים על מקומם. **בעמדם** לצאת מביתו של ר' אהרן, ביקש רבי אשר לשאת את ה"בבא מציעא" אל ביתם - ולמדתם אותם את בניכם", אך גם רעיותו חפצה בדבר לשאתה במו ידיה - "אל תיטוש תורת אמך"... לאחר שעה קלה אף ספק זה הוכרע: רבי אשר ורעיותו אחזו שניהם בגמרא וצעדו בצוותא לעבר ביתם כשבליבם מתרוונת השמחה "ליב'ה - מתחיל - ללמוד - גמרא - בבא-מציעא, אי ליב'ה...". דמעות אושר ניגרו על לחיו של רבי אשר והתגלגלו במורד זקנו אל עבר הכריכה המהווה של מסכתא בבא מציעא, ואף רעיותו הרבנית החרתה החזיקה אחריו ובכתה בדמעות של התרגשות, "ליב'ה - מתחיל - ללמוד - גמרא - בבא-מציעא, אי ליב'ה...". כשהגיעו לביתם כבר היתה הגמרא רטובה מדמעות של שמחה ואושר, על כך שבנם ליב'ה מתחיל ללמוד גמרא בבא מציעא ואף כשיבשה הגמרא נשארה הכריכה מקומטת מדמעותיהם! **סיים** רבי אברהם קלמנוביץ את המעשה: "בגמרא זו למד אבי מורי, ואף אני זכיתי לראות גמרא זו, להעביר את ידי על הכריכה המקומטת, למשש את השמחה הגדולה על כך ש"ליב'ה מתחיל ללמוד גמרא בבא מציעא", ולהבין מדוע הם זכו לבן תלמיד חכם כאבי.

המעוניין לזכות את הרבים בספור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. תכתובנו: ת.ד. 3444 בני ברק, פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף ק/ב בבית אלקים נהלך ברגש

ברג"ש

כה אמרו דורשי נוטריקון:

ברגש ראשי תיבות: **ב**רד, **ר**וח, **ג**שם, **ש**לג...

לביית אלוקים יש לילך בכל מצב ובכל מחיר...

דף ק/ב זלדקן קורטמן

סיפורו של זקן

גמרתנו מביאה את דברי רב יוסף, כי אין לקרוא בספר בן סירא, משום שכתובים בו דברי שטות, כגון, "זלדקן - קורטמן, עבדקן - סכסן", כלומר: מי שזקנו דליל, סימן שחכם וחריף הוא ביותר, ואילו מי שזקנו עבה - שוטה הוא.

תינוק שקרא "שמע ישראל": נסיים בסיפור שמביא הסטייפלער זצ"ל על מוהרי"א ממודינא ז"ל, שלא האמין בתורת הגלגולים עד שראה ילד בן חצי שנה שחלה וגסס, ובשעת גסיסתו קרא "שמע ישראל" ויצאה נשמתו ב"אחד!" ("חיי עולם" פי"ב).

דף קה/א בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא שאר גויים אתו

היש לנכרי חלק לעולם הבא?

בסוגייתנו נחלקו תנאים אם לאומות העולם יש חלק לעולם הבא. לדעת רבי אליעזר הנכרים לא ינחלו חלק לעולם הבא, אך רבי יהושע אומר שגם לנכרים יש חלק לעולם הבא, והלכה כמותו.

כאשר נכרי מבקש להתגייר ולהצטרף לאומתנו, בית הדין פורס בפניו את האיסורים המוטלים על היהודים, ומאידיך גיסא הדיינים גם מיידעים אותו בשכר הרב שיזכו בו עם ישראל ואומרים לו: "הוי יודע, שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים, והם **ישראל**" ("שולחן ערוך" יו"ד סי' רס"ח סעי' ב'), וכך גם כתב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פי' י"ד הל' ד'). נמצאנו למדים, כי היהודים בלבד זוכים לעולם הבא! והנה, בהלכות מלכים (פ"ח הל' י"א) כתב הרמב"ם: "כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, **ויש לו חלק לעולם הבא**". היש להם, לנכרים, חלק לעולם הבא, או אין להם?

נכרי חסיד אומות העולם: רבים עוסקים בנידון זה, ביניהם, בעל "תפארת ישראל" (תחילת פי' י"א) המבאר, כי היהודים שונים מן הנכרים בכך, שלכל היהודים, בין לרשעים ובין לצדיקים, יש חלק לעולם הבא, ואילו הנכרים אינם זוכים לכך באופן טבעי, אלא רק הצדיקים שבהם (ע"ע חידושי רבינו ז"ח, סנהדרין צ"א/ב; ספר העיקרים מאמר ד' פרק ל"א; באר שבע סנהדרין צ"א, רדב"ז מ"כ"ז נדפס במהדורת רמב"ם פרנקל, הלכות מלכים שם). [4]

אמירת קדיש על אב נכרי: לנידון זה מספר השלכות הלכתיות מעניינות. הפוסקים דנים אם על גר צדק לומר "קדיש" על אביו הנכרי. בעל "זקן אהרן" (יו"ד סי' פ"ז) מבאר, כי באמירת הקדיש הבן מטיב עם נשמת אביו הנכרי, שהרי גם לנכרים יש חלק לעולם הבא. לו לא היה לנכרים חלק לעולם הבא, לא היה כל עניין לומר קדיש על אב נכרי [עוד על אמירת קדיש על אב נכרי עיי' "מאורות הדף היומי" כרך ב' עמוד רע"ח].

ללוות נכרי לקבורה: "כל בו" (סי' קי"ד דף פ"ו ע"ג) כותב שהרואה לווייה של נפטר, חייב לעמוד ולנהוג בו כבוד, אף אם המת נכרי. "בית יוסף" (יו"ד סי' שס"ז) מבאר, כי מדובר בגוי חסיד בלבד, שיש לו חלק לעולם הבא, ומאחר שיש קיום לנשמתו לאחר מותו, יש ללוותו. מהרש"ם ("דעת תורה" יו"ד סי' שס"ז סעי' א') מדגיש כי מאחר שבלויית אדם נכרי נוהגים לשאת צלמי עבודה זרה, יש להקפיד לבדוק לפני ההצטרפות למסע הלוויה שאין בה צלמים, כדי שלא לכבד את העבודה הזרה.

כך גם העולם הבא. עולם הבא צפון לישראל, והוא שייך להם כעין שותפות. לפיכך, יהודי שעשה מעשה טוב כל שהוא, זכה על ידי כך לברר את חלקו בעולם הבא. אין לו צורך במעשה קניין, שהרי הוא שותף בו בעולם הבא זה עידן ועידנים. אולם, הנכרי צריך לעשות "מעשה קניין" כדי לזכות לחלק לעולם הבא.

דף ק/א שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ס"ת נביאים וכתובים

כתיבת חידושי תורה בעט מתכת

כאשר אנו מנסים להעלות בדמיונו אדם לפני מאות שנים המבקש לכתוב דבר-מה, מיד אנו מניחים על שולחנו את הדיו ואת הקסת. אולם מפתיע לגלות כי בימי קדם היו אמצעי כתיבה מגוונים. בספר ירמיה (י"ז) אנו מתוודעים לעט ברזל ששימש לחקיקה, ככתוב: "חטאת יהודה כתובה בעט ברזל". בתקופות מאוחרות יותר נוספה ה"כותבת", הלא הוא התמר, המשמש לקביעת השיעור אשר על אכילתו חייבים ביום הכיפורים (יומא ע"ג). יש המשערים, כי התמר נקרא "כותבת" משום שהשתמשו בגרעינו לכתובה, הן משום שהוא נוהג להתחדד, הן בגלל ארכו המאפשר לאחוז בו כדבעי והן מפני החריץ שעל הגלעין, אשר בו זרם הדיו!... (הגאון רבי יצחק רצאבי בקובץ "בית הלל" בשם כתב יד עתיק). כלי כתיבה נוסף נעשה משיירי מצווה, כפי שמספר בעל "בית יוסף" (סי' תרס"ד)

[4] הגאון רבי יוסף רוזין זצ"ל, הידוע בכינויו "הרוג'צובר" ("צפנת פענח" סנהדרין צ"א/א) מסביר בדרך הלפפול את ההבדל בין נכרים ליהודים, ולשם כך הוא מקדים את ההלכה הבאה: כאשר אדם מבקש לרכוש חפץ, עליו לעשות בו מעשה קניין. כגון: המעוניין לקנות קרקע יכול לרכשה בכסף, בשטר, או בקניין חזקה - עשיית פעולה בשדה שיש בה משום הוראת בעלות. פעולה זו צריכה להיות חשובה וממשית, למשל, גידור השדה, נעילת שעריה וכדומה, אך הליכה על גבולותיה אינה מהווה מעשה חשוב דיו כדי שייחשב כמעשה קניין (ב"ב ק"א). לעומת זאת, שני שותפים המבקשים לחלוק קרקע השייכת להם מימים ימימה, די בכך שכל אחד מהם ילך על גבולות חלקו, כדי לברר את חלקתו בשותפות המתפרקת. זאת, מאחר שממילא הקרקע שלו היתה, וכל שנותר הוא להגדיר את שטחי בעלותו של כל אחד מהם (פי' המשניות לרמב"ם ב"ב תחילת פ"א).

לעילוי נשמת

הרב **בנימין נפחא** ז"ל

ב"ר משה ז"ל

נלב"ע י' בסיון תשמ"ח

תנצב"ה

לעילוי נשמת

ר' **פנחס רוזנפלד** ז"ל

ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע י"ב בסיון תשנ"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו וכלתו

הר"ר **נחמן והניה רוזנפלד** שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **מרים קסטנר** ע"ה

ב"ר ישראל יהודה ליטש רוזנבאום הי"ד

נלב"ע ט"ו בסיון תשס"ז

תנצב"ה

הונצחה ע"י בעלה ידידנו

הר"ר **אברהם יוסף קסטנר** שיחיל - ירושלים

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם לוי** ז"ל

ב"ר זימל ז"ל נלב"ע י' בסיון תשל"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידנו

ר' **יצחק רפפורט** ומשפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים שלמה גוטסגנדה** ז"ל

ב"ר ישראל שאול ז"ל נלב"ע י"ד בסיון תשנ"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י נכדו ידידנו

הר"ר **שאול חסדיאל** ומשפ' שיחיו - ב"ב

לעילוי נשמת

מרת **חנה גוטווקס** ע"ה

ב"ר ישראל עמנואל ז"ל נלב"ע ט"ו בסיון תשנ"ו

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה וכלתה הר"ר **יוסף גוטווקס** זוג'

מרת **גניה** ומשפ' שיחיו - אנגלוד ניו ג'רסי

על הריב"ק [ר' יהודה בן קלונימוס, תלמידו של ר' יהודה החסיד ורבו של ר' אלעזר מגרמייזא, בעל ה"רקח"], אשר הכין קולמוסים לכתביה מהערבה החבוטה של הושענא רבה.

כתיבת תפילין ומזוזות: מעיקר הדין, אין סופר סת"ם זקוק לכלי מלאכה כל שהם, והוא רשאי לטבול את אצבעו בקסת הדיו ולמשוח את האותיות ואת תגיהן על הקלף, לו רק יצליח ("מקדש מעט" רע"א ס"ק מ"ד). אולם, כאמור בסוגיינתנו, נהגו ישראל לכתוב בקולמוס העשוי מקנה דווקא. אגב, יש המשערים, כי מקור הביטוי "שבט סופר" (שופטים ה/ד) בקנה זה, שכן, "שבט" פירושו עץ, היינו, עץ הסופרים (שו"ע המקוצר, יו"ד סי' קס"א, "עיני יצחק" אות כ' ד"ה "זוה").

"חלאל" של יהודי תימן: גם הרמ"א (יו"ד סי' רע"א סעי' ז) ציין את ה"מרדכי", שיש לכתוב ספר תורה בקולמוס של קנה ולא בנוצה, ואכן, עד לדור האחרון נהגו יהודי תימן לכתוב בקנה, המכונה על דם "חלאל" משום היותו חלול.

שימוש בקנה ברזל: לעומת זאת, היהודים בני אירופה, חדלו זה מכבר מן השימוש בקולמוס של קנה ועברו לשימוש בנוצה, כדברי ר' מרדכי יפה בעל "לבוש עטרת זהב" (ש"ך שם ס"ק י"ג), זאת, מפאת אי עמידותם של הקנים המקומיים, אשר נשברו לעיתים תכופות בעת שהעבירו את ראשיהם המחודדים על פני הקלף המחוספס קמעא ("בני יונה" סוף סי' רע"א, "ערוך השולחן" סי' רע"א סעי' ל"ח, שו"ת מהר"י מפוזנא סי' ס"א). גם בימינו משתמשים הסופרים בנוצה, אשר גם נוחה ביותר לחידוד. עם זאת, יש שנהגו לכתוב בקולמוס ברזל ("בני יונה" שם), אולם רבים נמנעים מכך מטעמים שונים, ביניהם, משום שהברזל [החרב] מקצר את ימיו של האדם, ואילו התורה מאריכה אותם.

כתיבת חידושי תורה בעט מתכת: מעניין ביותר לציין את דברי בעל "ערוך השולחן" (שם), המוסיף וכותב, כי מטעם זה עדיף שלא להשתמש בעטי מתכת, אף לא לכתבת חידושי תורה, משום שהברזל מקצר את ימיו של האדם והתורה מאריכה אותם!...

[כה גדול כוחו של המנהג לכתוב בקולמוס של נוצה, עד שבשו"ת "שבט הלוי" (ח"ב סי' קל"ו) לא התיר לכתוב בקולמוס של זהב אלא למי שקשה לו בנוצה, ורק אם גם הכתיבה תהיה מהודרת יותר. לדעת ה"חתם סופר" זצ"ל (בהגהותיו ל"לשכת הסופר" סי' ג'), השבחים שנאמרו בסוגיינתנו לקנה, יפים גם לנוצה, שהיא ארוכה ואינה נשברת, והנוצה אף עדיפה על הקנה, מאחר שהיא באה מדבר מאכל - "מן המותר בפיך"].

מעשיה יהודית עתיקה מספרת על יהודי בעל זקן עבות, שבהגיעו ללמוד גמרא זו, החל לחשוש שמא יש מי שיחשבנו לשוטה. **מיד** נטל מידעו את קולמוסו ורשם במחברתו לדורות הבאים "לאו דווקא", שהרי הוא עצמו ראייה לכך, שבעל זקן עבות הוא מחד גיסא, ופיקח מופלג מאידך גיסא.

כעבור זמן קצר שבו החששות לנקר במוחו, שהרי מי שלא יעיין במחברתו לא יידע כי הוא אינו שוטה. חפן הפיקח את קצות זקנו העבות בידו האחת, ובידו השנייה קירב את הנר הדולק, כדי להסיר מעליו את החרפה אחת ולתמיד.

כעבור רגע ליחכה האש את שערות זקנו, וידו אשר לפתה את הזקן כוונתה מן הניצוצות. הוא הסיר בבהלה את ידו והאש כילתה את זקנו כליל...

מפויח, נטול שערות ומאוכזב, שב האיש למחברתו, והוסיף את המילים: "בדוק ומנוסה..."

העלון יוצא לאור ע"י מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5) ת.ד. 471 בני-ברק
 Main Office: Wagman street 1 P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
 tel: +972-3-5775333
 פקס: 03-5775333
 Fax: +972-3-7601020
 אימייל: meorot@meorot.co.il
 E-mail:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307 מוקד ההזמנות 1-700-500-151

מאורות הדף היומי נראה אחרת

החלה ההרשמה המוקדמת!

חדש ממאורות!

מסכת מכות שבועות ללימוד הדף היומי עם הלכה למעשה.

הצטרפו לרבבות לומדי הדף היומי עם "מאורות ההלכה", הלכות תפילת מנחה, תפילת ערבית, מצוות תדירות, קריאת שמע על המיטה.

הדפסה בהירה וחדשה

מאורות ההלכה

לפרטים והרשמה: 1-700-500-151